

Píše Michal Topor

(E*forum, 28. 04. 2021)

Ve dvou svazcích **Pozdní pozůstalosti Friedricha Nietzscheho** (I /1885–1887/; II /1887–1889/), které v průběhu loňského a letošního roku – jako 107. kus Knihovny novověké tradice a současnosti – vydalo nakladatelství OIKOYMENH, se i českojazyčnému čtenáři konečně dostává příležitost k setkání a konfrontaci s textovým korpusem, který při vší fragmentárnosti a přetržitosti je – po způsobu palimpsestu rozvinutého do linearitu – monumentem soustavného myšlení. Výsledný diptych je bezpochyby výsledkem neobyčejné souhry, bez níž by realizace záměru snad ztroskotala, totiž souhry ediční odvahy – v dobrém slova smyslu, tj. s rozmyslem a ochotou k důkladnosti – a překladatelské akribie a nasazení. Vždyť slova tu nejednou trčí sama, jakoby bez kontextu (jako hesla), pisatele bylo třeba následovat v rozběscích myšlenky i v jejích selháních, reformulacích, narážkách a záznamech, jež neměly ve své chvíli jiného adresáta než jeho samotného (viz kupř. „kraví vlhkost mléčných srdcí“, I, s. 18).

Lze (jen) tušit, do jakých potíží musela překladatelku i editora vřhat povaha toho, nad čím stanuli. Ediční záměr vysvětluje Pavel Kouba v úvodní a závěrečné ediční poznámce (I, s. 7–9; II, s. 541–544). Zápisky soustředěné „v 25 poznámkových sešitech“ a zahrnující „různě dlouhé náčrty, výpisky, zkusmé tituly a varianty některých paragrafů z knih vzniknuvších v letech 1886–1889, tj. *Mimo dobro a zlo*, *Genealogie morálky*, *Soumrak bůžků*, *Ecce homo* a *Antikrist*“, lze totiž číst nejen samy o sobě, jako fascinující materii, případně ve vztahu k uvedeným knihám, ale také se zřetelem ke „kompilaci“ s „dalekosáhlým vlivem“, totiž proslulé knize *Der Wille zur Macht* (Vůle k moci, eds. Elisabeth Förster-Nietzsche a Peter Gast /tj. Heinrich Köselitz/, 1906). Aby bylo i toto druhé čtení (pohyb mezi korpusem a kompilací) možné, je české vydání vybaveno průběžným proznačením a konkordancí, pro svou vazbu ke zmíněné kompilaci bylo navíc vybráno, přeloženo a ve zvláštní Příloze dáno k dispozici také „asi 100 stran fragmentů“, pocházejících „z ranějších vrstev pozůstalosti“, tedy z let 1880–1885 (I, s. 8–9).

Pokus vydělit z přediva zápisků a konceptů ty pasáže, v nichž je řeč o literatuře (v užším, estetickém slova smyslu), případně o básnictví, se může jevit jako pošetilý, ale docela marný snad není. Jde vesměs o letmé (nijak nerozvíjené, nedovysvětlované) prostríhy, po způsobu asociace: nastolené téma či vynesení problém vyvolávají do popředí určitou čtenářskou vzpomínku, určité jméno. Může se jednat o osamocené bibliografický záznam, anebo – rozvinutěji – o citovaný výrok nebo vůbec o zachycení osoby v mikroprofilu (opakovaně: Homér, Dante, Rabelaise, Shakespeare, Schiller /vždy polemicky/, Goethe /privilegovaný/, Byron, Stendhal, Baudelaire, Musset, Balzac,

Heine, Stifter, Hugo, Sand /vždy polemicky/, Flaubert, Keller, Dostojevskij, bratři Goncourtové /cituje se často z jejich deníků/, Tolstoj, Bourget a další - jmenný rejstřík bohužel součástí svazků není; možná překvapí, jak vydatnou pozornost Nietzsche věnuje zejména literatuře francouzské). To vše kupř. se zřetelem k právě promyšlené fasetě problému či - a to je časté - ve vztahu k určité dějinné konstelaci, k zahlédnutému momentu/problému ve „vývoji evropské duše“ (I, s. 233, nadepsáno „Fyziologie umění“) nebo třeba v „historii evropského nihilismu“ (I, s. 240, 277), v „dějinách moderní neřesti“ (I, s. 250) apod. Do okruhu těchto dějinných postřehů lze počítat kupř. i takovou zkratku, jež jako by předjela miniatury Benjaminových *Pasáží*: „V 17. století nebylo nic ošklivějšího než hory; lidé s nimi spojovali tisíce myšlenek na neštěstí. Lidé byli znaveni barbarstvím, jako jsme my dnes znaveni civilizací. Ulice dnes tak čisté, strážníků přebytek, mravy tak pokojné, události tak malé, tak předvídané, že *on aime la grandeur et l'imprévu*. Krajina se mění jako literatura; tehdy nabízela dlouhé sladkobolné romány a galantní pojednání: *dnes skýtá la poésie violente et des drames physiologistes*“ (I, s. 236).

Reminiscence s literárními odstíny jsou součástí jakoby uemanuté snahy pojmenovat to, co formovalo přítomnost. Jde při tom ovšem v první řadě o 19. století, pisatelova obraznost se však vydává nejednou dál, do rozmezí, jež počítá také s rajskou zápletkou, starým Řeckem, vznikem křesťanství. „Projít celou oblast moderní duše, posedět v každém z jejích koutů - toť má ctižádost, moje muka i mé štěstí / Vskutku překonat pesimismus -; goethovský pohled, láskyplný a blahovolný, jako výsledek. / NB. Mé dílo má obsahovat *celkový soud* o našem století, o celé modernosti, o *dosažené civilizaci*“, poznamenal si Nietzsche na podzim 1887 (I, s. 355). Kriticismus této archeologie je razantní, provázen ustavičným gestem revize všech „hodnot“. To ji také otevírá budoucnosti, v obrazech, které nicméně nejsou zrovna přívětivé. Nietzsche totiž sice buduje perspektivu, jež se má rovnat silnému životu, nečrtá ji však jinak než jako perspektivu (zejména vůči liberálně demokratické matrici) disentní: „Panská rasa může vyrůst jedině z hrůzných a násilných počátků. Problém: kde jsou *barbaři* dvacátého století? Zjevně budou viditelní a budou se konsolidovat až po nesmírných socialistických krizích; budou to elementy schopné *nejvyšší tvrdosti vůči sobě* a garanti *nejdelší vůle...*“ (II, s. 15). Není docela zřejmé, jaká literatura, jaké básnictví mají této vizi odpovídat. Předpověď toho, jaká bude „literatura 20. století“, ovšem Nietzsche z hloubi přelomu let 1887-1888 podává: „bláznivá a matematická zároveň, analyticko-fantastická: důležitější a v popředí jsou věci, nikoli už bytosti; láska odstraněna (už u Balzaca vstupují do popředí peníze); vyprávění spíš o příběhu v hlavě než o příběhu v *srdci*“ (II, s. 107).

Speciální linii v autorově „*celkovém soudu*“ tvoří kritika toho, co Nietzsche chápe jako ženské. „Chyběl by nějaký článek v celém řetězu umění a věd, kdyby v něm chyběla žena, *dílo ženy?*“, táže se, a připouští-li, že ano, pak leda pro dopisy, memoáry, „nejsubtilnější ruční práci, jaká existuje“, zkratka pro „vše, co není *métier*, právě proto, že v tom přivádí k dokonalosti sama sebe, protože tím poslouchá onen jediný umělecký popud, který má - chce se *líbit...*“ Teprve v 19. století se prý „žena odvážila obrátit se k literatuře (- *vers la canaille plumière écrivassière* /k té pernaté

pisálkovské lúze/, máme-li mluvit se starým Mirabeauem): pisálkuje to, umělkuje, ztrácí instinkt. *K čemu jen? smíme-li se ptát*“ (I, s. 381-382; srov. poznámku o „morálním pisálkovství té venkovské ženštiny“ – George Eliot, II, s. 11). Rekurentním terčem nechuti byla Nietzschemu George Sand, o níž si např. zapisuje: „Četl jsem první lettres d'un voyageur: jako vše, co pochází od Rousseaua, falešné, od základu, moralistně prolhané, jako ona sama, tahle ‚umělkyně‘. Tenhle pestrý tapetový styl nesnesu, stejně jako tu rozčilenou ctižádost lůzy po ‚vznešených‘ vášních, heroických atitudách a myšlenkách, které jako atitudy působí“ (II, s. 13), či: „La femme Sand je moralista. / – elle a le fameux *style coulant*, cher aux bourgeois. [má pověstný plynulý styl, tak drahý měšťákům] / – elle est bête, elle est lourde, elle est bavarde. [je hloupá, je těžká, je upovídána] V záležitostech morálky táž hloubka úsudku, táž delikátnost pocitu jako u les concierges et les filles entretenues. [domovnic a vydržovaných dívek]“ (II, s. 71).

Nietzsche zkoumá, utváří dějiny, a současně sama sebe. Zvláštní pozornost zasluží pasáž, kde rozkrývá a definuje svou čtenářskou zkušenost (Sallustius, Horatius, Petronius) a tím i genealogii svého stylu (II, s. 521); jeden ze záznamů z podzimu 1888 se pak vrací ke Goethovi (a Stifterovi). Budiž tu toto místo-vyznání (příznačně však vůbec ne jednoznačné) položeno jako zářivý příklad reflexe literatury v jeho pozdních zápiscích: „Co se týče Goetha: tady byl první dojem, velmi časný dojem, naprosto rozhodující: novela o lvu, kupodivu to první, co jsem od něho poznal, mi jednou provždy vytvořila můj vlastní pojem, mou *chuť* ‚Goethe‘. Průzračně ryzí podzimnost ve způsobu, jak vychutnávat a nechat dozrát; v čekání, říjnové slunce až do nejduchovnějších výšin; něco zlatavého a sládnoucího, něco mírného, *nikoli* mramor – to nazývám goethovské. Později jsem do sebe, kvůli tomuto pojmu ‚Goethe‘, přivtělil s hlubokou náklonností *Pozdní léto* Adalberta Stiftera: v podstatě jedinou německou knihu *po* Goethovi, jež pro mne má kouzlo. – *Faust* – to je pro toho, kdo pudově zná zemitou vůni německého jazyka, pro básníka *Zarathustry*, požitek nemající rovna: *není* jím pro umělce, jímž jsem, kterému se s *Faustem* dostal do ruky nanejvýš nesourodý slepenec; ještě méně jím je pro filosofa, jemuž se přičí ona naprostá arbitrárnost a náhodnost – totiž podmíněnost kulturními nahodilostmi – veškerých typů a problémů Goethova díla. Když čteme *Fausta*, studujeme osmnácté století, studujeme Goetha: jsme tisíc mil vzdáleni od *nutnosti* v typu a v problému –“ (II, s. 530).

Friedrich Nietzsche: *Pozdní pozůstalost I (1885-1887) + Pozdní pozůstalost II (1887-1889)*. Ed. Pavel Kouba, přel. Věra Koubová. Praha: OIOKYMH, 2020-2021, 570 + 566 s.

www.ipsl.cz